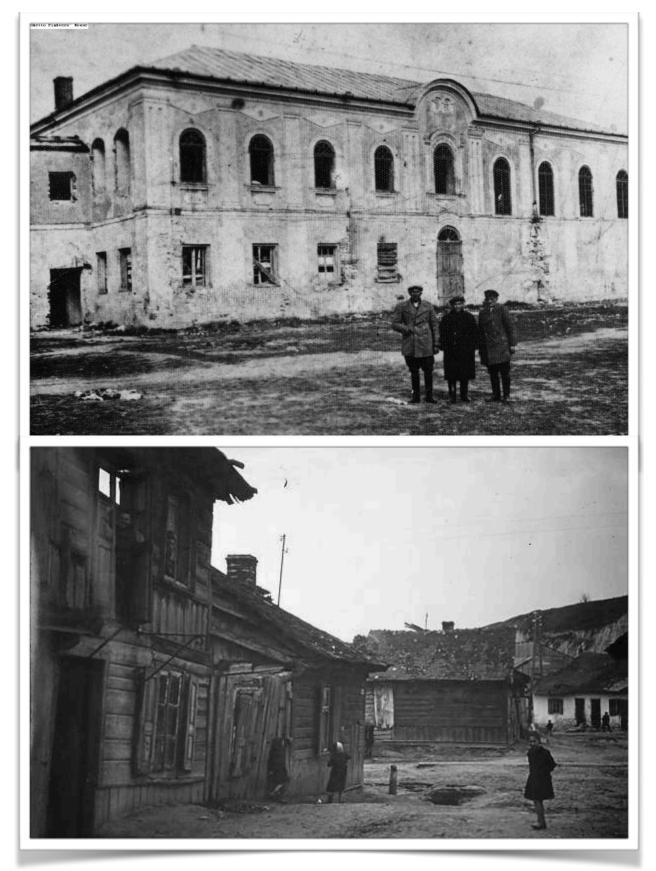
SPONSORED BY SIMCHA & DEBBIE FIRESTONE IN LOVING MEMORY OF JOANNE EPSTEIN

The World That Once Was RABBINIC MARTYRS OF THE HOLOCAUST

RABBI SHMUEL SHLOMO LEINER, REBBE OF RADZIN/IZBITZ

BY RABBI RAEL BLUMENTHAL

Rabbi Mordechai Yosef Leiner of Izbica

Rabbi Mordechai Yosef Leiner of Izbica (Yiddish: איזשביצע, איזביצע *Izhbitze, Izbitse, Ishbitze*) (1801-1854^[1]) was a rabbinicHasidic thinker and founder of the Izhbitza-Radzyn dynasty of Hasidic Judaism.

Rabbi Mordechai Yosef was born in Tomashov. At the age of two he became orphaned of his father. He became a disciple of <u>Reb Simcha Bunim of</u> <u>Peshischa</u> where he joined <u>Rabbi Menachem Mendel of Kotzk</u> and Rabbi Yosef of Yartshev; both were also born in Tomashov. When Rabbi Menachem Mendel became Rebbe in Kotzk, Reb Mordechai Yosef became his disciple there; then in 1839 became himself a rebbe in Tomaszów, moving subsequently to <u>Izbica</u>.

His leading disciple was Rabbi Yehuda Leib Eiger (1816-1888^[2]), grandson of Rabbi Akiva Eiger. His students included Rabbi Zadok HaKohen of Lublin (1823–1900), his son, Rabbi Yaakov Leiner (1828–1878) and his grandson Rabbi Gershon Henoch Leiner of Radzyn.

Mordechai Yosef Leiner is buried in an ohel in the Jewish cemetery in Izbica.

בראשית זרא אלקים, זרא הוא מלשון היזוק, היינו שבראשונה אמץ והיזה היקודות

שיוכלו לקבל הבריאה כמו מלך שבוכה אולר מחזק את היסודות והדפנות שיוכלו לקצל מה שיניה לתוכו, והשמים והארץ הם יסודות העולם, והם תרתזין בכפש האדם על הלב והתוח, בעת שירלה האדם לילך ע"פי רלון הש"י בכדי שיהי׳ ברי׳ שלימה אז לריך לאמץ ולחזק אלו שני היסודות, היינו למסור השכל והמחשבה שבראש וכל מאוות לבו להש"י ולהמליך אותו ית׳ עליהם שלא יפעול בהם דבר זולת רלון הש"י, וכתו שאתר הבעש"ט ברבר שתחשבה של אדם מהשצת שם הוא האדם כלו. וזהו פי׳ הפסוק תנה בני לבך לי וממילא דרכי תלרינה, הייכו כשתיוסור לצך להש"י אז יהי׳ אללד עבודת הש"י עיקר וכל דברי עו"הז טפלים לזה, עד"ת עשיר שיש לו בן הגון וחכם ומשיא אותו אשה לפי כצודו וצשעת שהכין לרכי הנשוחין ויטעוס מהמאכלים שהכין, צעת טעמו מהמאכל יזכור שמחת בכו והטעימה אללו טפילה והבן.

Rabbi Yaakov Leiner of Izbica-Radzyn

פרשת תרומה

R' Yaakov of Isbitza passed away in the year 5638 (1878) on the 15th of the month of Av. He left the world when traveling to the town of Drozganik for health reasons. His grave is in the town of Ratnitza.

Most of his Torah output was not written in an organized fashion, for he did not write down his teachings. The very little that was written down properly was that which he instructed me to write. In the first years he did not want to disturb my study of Halacha by asking me to transcribe his teachings. He once told me. "If I were to explain to you the true inner meaning of any matter in Torah, you would no longer want to learn Halacha. At that point in your studies, if I reveal the mysteries of the Torah, you will then be prematurely illuminated, only wanting to dwell in the realm of the mysteries and no longer study the revealed Torah. This is because you will see that the simple meaning of the Torah's teachings are just a garment, and the inner essence is the neshama (soul). First occupy yourself with Halacha, and eventually you will understand that all of the inner mysteries of the Torah are within the revealed Halacha. Then you will take joy in learning both aspects of the Torah." At the end of his life I transcribed his commentary on the Etz Chaim of the Arizal. I managed to write more than two hundred pages on a few chapters. Also, I have hundreds of pages of his teachings on various disparate matters, including his commentary on the Torah.

350

יעקב

הוי׳ הוא עיקר החיים ושם אהי״ה שהוא קרוב יותר יש לו הויה יותר. והטעין מה שהוא ממיד חוש כי שאיי קור יתר ש מי שזה עומו נממלא מנובה. כמו שכל אדם צריך לשן בלילה וביום נעשה בריה חדשה. ובעולם הה כשרולה שיהא חדשות צריך במחלה להמבעל כמו זריעה שהגרעין נתבטל ושוב חוזר ולומח אבל בעלמא דלעילא עירין קרישין כדכתיב (דניאל ד) עיר וקריש וגו'. אע"פ שהם עירין אעפ"כ הם קדישין שמורה על חדשות. וכן כל הכלים בין אות אות אין אין אין אות שע אות שיש אחר שמנהל הפוולם שהכל שלו לפי שהוא מתוך למקור החיים כדאיתא (יומא כא :) כל מיני מגדים של זהב הי במקדש :

(נב) ועשית מנורת והכ מהור מקשה תעשה המנורה. בתנחומת (בהעלותך ג) כלומר מעלמה מיעשה . כי האור הוא שנגלה מפורש שמלא כל הארץ כבודן

ובלעדו לא ירים איש את ידו . מכלי להיות ניכר כלל פעולת אדם. לפיכך המטרה שהוא מורה על זה האור היתה לריכה להיות לגמרי בלא פעולת אדם. וזהו שאמרו בנמרא (שבת כג.) הזהיר בלינית זוכה לסלית כאה הזהיר במזוזה זוכה לדירה כאה ואילו גבי כר לא נחם הוהיד במוזה וכם בידים מהם חיתו בכי בד מח קמני החיר בכו אלא הרגי בכר סיו שישארי לו במחשבתו של הרוב כי היא לברו מרום וקרוש פושל גבורות משמה תשומת ממיות שוטות. ש"ל א שיך לומר בזה ההיר כי במאליר ביך או כיכ כלל פשולתו והירותו. ע"כ קתני הרגיל שרגיל שיצול כך במחשבתו:

(נג) בגמרא (מנחות כ״ח:) נמלאו גביעים עשרים ושנים כפתורים אחד עשר פרחים

. השעה . גביעים כ"ב כנגד כ"ב אותיות התורה כפתורים כנגד הבליטת אור שהשי"ת מופיע לעולם הזה היינו ו"ה כי י"ה היינו הנסתרות לה' אלהינו שאין לאדם ופרחים תפיסה בו והנגלות לנו ולבנינו היינו ו"ה כנ"ל . ופרחים היו השעה כנגד הנקודות שעי"ז מפריח ומעלה הכל להבורא ומנהל האותיות . גובהה של מנורה תשעה טפחים וכו' משפת קנים ולמעלה . ועד שפת קנים ג"ב השעה טפחים . והענין הוא שהאור הוא רק מהשי"ת ועשרה מהשי"ת הוא רשות בפני עלמו . וזהו מתהא לעילא השעה עד שפת קנים ומעילא לתתא תשעה משפת קנים ולמעלה. וזהו מנורה של אש הראה לו למשה מן השמים ואימא (שם) שמטרה הכניסה שמונים פעמים לכור והעמידוה על ככר כוון . א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב על . נוון המנורה הטהורה שירדו מעשיה ממקום טהרה ומקשה אלא מעתה על הקלתן הטואר שירדו מעשיו מתקום טהור. אלא מיהור מכלל שהוא טמא. פירוש כי שלחן יכול להיות שרק ישראל מקדשי ליה. אבל אור הוא רק מהשי"ת ולכן במנורה הכל מודים שהראה לו מן השמים . ומסיק (ס"ב)

שמפני שמונח לפני ה׳ תמיד לא היה בו שום התיישנות וכש"כ (תהלים ל"ד) היחברך כסא הות . הות הוא לשון הויה כי כל הבריאה והויות שבעולם הם כסא לכבור שמים שנישא עליו כבור שמים כדאיתא בנמרא (יומא לח.) על ענין לחם הפנים מסוק ולכבורי בראמיו ועיקר הכרח הבריאה שתכיר שהוא מלא חסרון ולית לה מגרמה כלום ואין לה שלימות רק אם תתכלל בהבורא ית' ותכיר בתמידות שהשי"מ הוא הבורא ומושל ומנהיג העולם ומאתו ית' נשפע הכל והוא ית' הוא הנותן חיים והויה בתמידות ומבלעדו ים' אין שום כח והויה בעולם ועי"ז ההכרה נעשה כסא שנושא עליו כבוד שמים זה הוא כסא שהשי"ת שוכן עליו וזה הוא הויית הבריאה, ובאם אין להבריאה ההכרה זאת ונדמה לה שהיא בריי בפני עלמה וים לה הויה וכח בפני עלמה ועולם ידיו עתקי גם גברי חיל אז נקראת כסא הות ואין זה כסא המחברת לכבודו יתברך והשי"ת אינו שוכן בזה כי הכסא לריך להפודו יתברך והשי"ת אינו שוכן בזה כי הכסא לריך ואו השי"ת מושך אורו והחיים מזה כי החיים מזה נמשך החר השי"ת וזה הכסא נפרדת ממילא ובא ממילא החר בשירת חוד הכסח נפרדת ממינית ובח ממינית ההעודר והפסר ולא נשאר רק רקב. וכן כל הפירות התכנואות כל ומן שהם קשורים ודכוקים בהכארש חתח יד השיית. ואין בהן עדיין תפיסת יד אדם עד שנלקטים מהשורש אזי הם לחים ורעובים ואז יש בהם כל מיני טעמים וריח טוב וחמימות כדבר חדש ואין בהם קלקול ועיפוש וכדאיתא בגמרא (יומא כ"א :) בשעה שבנה שנה אלמה את ביהמיק נסע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוליאין פירומיהן בזמכן שנאמר ירעש כלבנון פריו ואף שהיה ממין הדומם מכל מקום הוליאו פירות מפני שעומד ערים מתרן שאתם מכל מקום שליח בשומת לפני של אל לפני ה' אכן כשהפירות והלקטין וכבנסין לתפיסת אדם ורשותו. והאדם יכול לדמות שהוא לפני ה׳ שלו שיש לו קנין ותפיסה ולומר כחי ועולם ידי ולקכל הטובה ולחזוק בה ולשכוח מי הוא הנותן . ואז נפרדים מן המקור ונתרחקו מהמאליל והש"י מוליא כחו מן הדבר ומאבד טעמו וריחו ומתיישן ומתחיל לשלוט בהם עיפוש ורקבין ועלול הדבר להעדר והפסד וקלקול וכן הפת מתיישן ומתעפש. כי כשנגמר הדבר ויחזיק בו האדם נעשה מזה כסא הות וכן בכל קניני האדם כדאיתא (תענית ח:) ילו ה' אתך את הברכה באסמיך אין הברכה מלויה אלא בדבר שאין העין שולכות בו לא בדבר השקול ולא בדבר התוני ולא בדבר המדוד אלא בדבר הסתוי מן העין. כי אלו הפעולות מורים שהאדם קובע אותם לדבר שבמנין והוט ורכושו ונעשה זה כבא הות כי מי שנדמה לו שיש לו הון מסלק השי"ת עלמו ממנו ונתיישו אללו ומי שהוא עומד המיד לנוכח הש"י שוון מעום זהי בן זאי שאו שוון יגרן שאו שוון יגרן שעום יו על שולם כי כל דבר הכלל ונקשר ודבוק בשורש אינו נפסד לפולם וכל מה שהוא יותר קרוב להשי"מ יש לו יותר התחדשות כי שם

70

בית

349 QUR 349 יעקב

אית דרגין אלין על אלין עכפין ועלין קטפין גופא דאילגא שרשין וכו׳ וכל בני מהימנותא דישראל כלהון מתתקפין לערן זה וכי מכאון אורן בננפין מכאן באיור באינאן בננפין מכאן בעלי מכאן בדרשי וכו' וכמו דאימא במדרש (רבה במדבר ג) בעלי בתים ועמי הארלים וקלמידי הכמים וכמו שאי בזוסיק (תרומה קריט.) מסכנא זכי לבני כאל במה טבאין וכו׳ לאו איהו כמאן דוכי בחייביא. מה בין האי להאי. הגם דרא ודא אחת היא זה מזכי וזה מזכי אלא מאן דאשתדל בתר מסכנא איהו אשלים חיין לנפשיה וגרים ליה לאתקיימא וכו׳ . שאין מזכה אלא כחות הגוף . ומאן דאשתדל בתר חייביא איהו אשלים יתיר וכו׳ עביד לההוא חייבה נפשה החרחה. והיינו שמזכה הנפש והחיים של זה שמוכה לחייבא גדול ממוכה למסכנא ואפילו במוכה למסכנא ג"כ נמלא מדרגות והתנשאות כי יש שמטילין מלאי לכיסין של תלמידי חכמים ומהנין תלמידי הכמים :) וזהו שנקרא מנכסיו כדאיתא בגמרא (ברכות ל"ד בזוס"ק ממכין דאורייימא ואימא (וימי רמ"ב.) מאן דטעיד למריה דאורייימא נטיל ברכאן מעילא ותמא ולא עוד אלא דוכי למרי פתורי וכי'. וע"כ היה השלחן בהגובה אמה וחלי אמה להורות שבגובה עדיין אין הגבול כשלם ויהיה מדרגתו ויוכל כל אחד לנשא א"ע במעש"מ ויהיה מדרגתו

למעלה מחבירו : דרברה השלמן כוא מקים ואריים אינו רשאי לכתפשע לדרברה השלמן כוא מקים במקים אינו רשאי לכתפשע לצדרין היינו המקה עלמה אינו רשאי לכתפשיך לצדרין ורק בנובה היה למלאין היינו שכמה שיוכל להמשיך ד"מ למוך החקים ולהגביה אותם למעלה שיוכל להכני ד"מ גם לדבר הרשות בזה רשאי להתפשע בגובה אבי הרשות בזה רשאי להתפשט בגובה אבל להתפשט החקה בעלמה היינו באורך וברוחב זה אינו ביכולת האדם. כדכתיב ביעקב אבינו (בראשית כ"ח) ידעמי בני ידעמי ואולם אמון הקטן וגדל ממנו. הנה אם יש בכח ברכה שמשנים את הדבר והשי"ת נומן חדשות הי׳ צריך שיברך שמצה יגדל יותר ואם אינו מחדש כלום למה נקרא שמו ברכה שאינו אלא רוח הקודש אכן באמת לשנות הדבר מכמות שהוא בשורש זה אי אפשר ליתן לזה את של זה . רק ברכה היא שמגביהים מדת כל אחד למעלה מאד ומכנים בה מן השורש כמו שיכולים לנשא אכילה שהיא מלא ד"ת שבעת שנוכנים המאכל לפיהו מכנים ד"מ לתוך פיו כן יכולים לנשא כל דבר של אדם אפילו לרכי הנוף שהם ד"ת ע"כ בגובה היה גם השלחן בחלאין שיכולים לנשא כל דבר כל פעם יותר עד למעלה מאד :

(נא) ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד . כגמי (חגינה כ"ו :) מלמד שמגביהין אותו ומראיז לעולי רגלים לחם הפנים ראו חיבתכם לפני המהום כסידורו כך סילוקו שנאמר לשום לחם חם ביום הלקחו (ח"ב) שמפני

בית

פרשת תרומה

חבירו ומ"ו מורה מדה שלימה לומר כי יש בזה לכל אחד שלימות לה יוסיף ולה יגרע . וזהו נמי עלין מדת רוחב שינות שו שרי שרי שרי היא שי דוא שי שרי של מת היה באח מי של השלחן אמה אחת שלימה כי אמה היא אמת היד באחת איש נותר שלא יתפשט יותר מכפי גבול שלו ודעמו מניע ואל יפלה על לבו לתפוץ להשיג חלק חבירו . וע"כ הרוחב שלו הוא אמה אחת מורה על תפיסת יד באמת איש ושכל האדם. אמה האני מולט על מה דאימא בגמרא (סנהדרין ק.) אדם כותן לעני מלא עומסו הייכו מלא שתי ידים בעוה"ז חום מותן לנו מלא מוכחו שיש לאו תור זים באודין הקביה הוא עד לאין שישור כי האי מי אין סוף וכמלא מלא של כ"א באורך מסוף השולה עד הוש המדי הו אין של מקביה שבאה לאין שישור ובטל. וכמו כן בסור העמות השלחן בביה"ק ארכו היה לאורך השולם ורמנו לרוחב העולם כדאיתא (מנחות ל"ו.) והנה השלחן היה באורך וברוחב אמות שלימות כי השלחן מורה על רלון ואהבת השי"ת לישראל ורולה מאד להשפיע ובזה בודאי יש שלימות :

השלחן מורה על חקים כמו שתיקנו בברכת המזון ועל חקיך שהודעתנו וכדאיתא (בילה ט"ז

מאי משמע דהאי חק לישנא דמזונא הוא דכתיב ואכלו את חקס. שמזונות האדם המה כחקים לאדם ובהם אין לאדם רשות להתפשט כי בחקים אין לאדם שום הבנה כדכתיב (קהלת ז) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ואיך יוכל האדם להתפשמ בדבר שאין לו בה שום ידיעה שיכוון כחקות התורה . אכן בדברי תורה יכול האדם להתפשט כמה שיוכל בכל רוח כי בד"מ יש לחדם הבנה קלת ויוכל לידע איך להתפשט עיפ משמט התורה. ע"כ הארון שהוא תורה שלומשל על מעבש האורטי. של ארגון הארו הארו היא ארג המבולות ביול במות בארך ורומר בוקומה. בשלוק ביורכ של המבולות בין אדם לתבירו ואמה וחלי קומתי. בשלוק לל היה חסר בשלומי אלא בקומה לשי שבמקום הארי להבלים מו היחמים עד למדבר צריך לשבורת הארם להבלים הדידוי איז היו נואל הבי היו היא היה ביו הארוטי לארגויים כמנואר. אכן גמא בהי ג"כ מותרות ואפינו לצדיקים גמורים כדאיתא בגמרא (גיפין ס"ח :) על שלמה המלך ע"ד משתיא אנסיה מיכלא אנסיה. לכן מוכרת שימלא כזה התנשאות אפילו לגדול שבגדולים. וגם לעתיד למי שהולך בעבודה ותברי כלמו. כי ענין התבאות מלא רק במקום אשר יש בו תסרונות. לוה בשלחן שהיה בו מתכות מלד האדם לואת יוכל לבא להתנשאות ג"ר ואה מתכות מנד החדם נותנו יוכנ ענו שאמעות של ה ההתנשאות הוא בגובה וקומה כי מה שמכול מלות ומשיים עובים יותר מחבירו ומלבן ומכשא איע ביותר. יהיה לו התכשאות על חבירו. וכראיתא בזוה"ק (מקץ קע.) אילנא דקיי איהו בכמה דרגין וכו' דהא באילנא דקיי

Rabbi Gershon Chanoch Henech Leiner of Radzyn

Grand Rabbi Gershon Chanoch Henech Leiner of Radzyn (1839-

December 15, 1890), son of *Beis Yaakov*, author of *Orchos Chayim*, *Sod Y'sharim*, *Tiferes Hachanochi*, and *Dalsos Shaar Ha'ir*, among many other seforim.

The Rebbe is referred to by Radzyner Chasidim as the *Orchos Chayim*, based on his phenomenal work on the Tzava'ah - the will - of the Tana Rabbi Eliezer HaGadol. This work was written by the Rebbe basically without any open books to his advantage, in only 12 days, during his trial on a libel fabricated against him by his adversaries. When the Rebbe published this work, he commented to his chasidim that he's happy that he got to print his Tzava'ah.

In the larger world the Rebbe is better known as the *Ba'al HaTecheiles*. The Rebbe was brilliant in both the revealed and the hidden Torah. He was also extremely knowledgeable in several scientific fields,

like chemistry, engineering and medicine. He spoke several languages fluently, and used them frequently while prescribing medicines in Latin to the countless people who turned to him for help. At the age of sixteen, the Rebbe had already formulated a spectacular idea: he would compose a "gemara" of a sort on the mishnayos of Seder Taharos, as there is no Talmud Bavli on those tractates. In order to accomplish this, he gathered all the relevant material from the whole Talmud Bavli, Talmud Yerushalmi, and all other Braysos etc., and presented them in chronological order in a sefer he called *Sidrei Taharos* on Maseches Keilim. He later did the same with all the other tractates of Seder Taharos. However, only his works on Keilim and Oholot were published. (The other tractates were lost during The Holocaust). The task took him ten years to complete.

He worked tirelessly for the restoration of the techeiles of the tzitzis. He made use of his vast knowledge to research the topic, and traveled to Italy four times to conduct his study. While there he visited what was then the largest aquarium in the world, in the coastal city of Naples, and upon studying the different sea creatures, he came to the conclusion that the original blue color for the Techeiles was extracted from the secretion of the Sepia officinalis (a type of squid known as the common cuttlefish; in Hebrew known as the Dionon). Legend has it that on one of the Rebbe's visits to Rome; he succeeded in persuading the Vatican to allow him a quick glimpse of the Holy Vessels of the Beis HaMikdosh, to match his findings with the techeiles on the priestly garments. He published several books on the topic, such as S'funei T'munei Chol, P'sil T'cheles, and Ein HaT'cheles, and succeeded in influencing many Gedolim with his work. At the same time, there were Gedolim who opposed to the Rebbe's opinion and did not agree with his findings. There was, however, a small number of Gedolei Yisrael who would practice the rediscovered mitzvah of techeiles, like Rabbi Sholom Mordechai Schwadron (known as the Maharsham of Berzan) who possessed a tallis with techeiles fringes. All the Rebbe's chassidim and followers wore them, as do many Breslov chassidim to this day.

His identification of the cuttlefish as the source of techeiles was not widely accepted and was, in fact, the subject of great controversy. Years later, Rabbi Yitzchak Isaac Halevi Herzog challenged that identification and showed that the cuttlefish dye was actually the synthetic Prussian blue.

He was the first rebbe known as "The Radzyner Rebbe". Died 4 Teves 5651 (December 15, 1890). Buried in Radzyn.

רבן גמליאל הי׳ אומר וכו׳ **ישרים**

השי״ת. כך בעת סתימת עין של אדה״ר, הי׳ מכיר בבהירות עצום שאין לו שום כח בחירה לפעול, כי נכלל לגמרי ברצון השי״ת.

משא״כ אחר שאכל מעץ הדעת, ותפקחנה עיני שניהם. וזה הפקיחת עין רומז על זעיר אנפין, שהוא אספקלריא דלא נהרא. כי נסתר ממנו עוצם הבהירות, ונדמה לו שיש לו כח הבחירה לפעול כפי חפץ לבו. והתיקון לזאת האכילה של אדה״ר הוא אכילת מצה. כי מצה מורה על שלולות פעולות אדם. כי חמץ מורה על פעולות אדם, ומצה רומז על רצון השי״ת בלתי פעולות אדם.

כמאמרם ז״ל (הגדה ע״פ שמות יב,לט), מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ״ה הקב״ה וגאלם וכו׳.

גם מצוה בוא״ו מורה על פעולות אדם, ומצה בלא וא״ו מורה על ההכרה

שהכל מהשי״ת לבדו. ואין להאדם שום כח הפעולה. כי וא״ו לעילא ליכא, כדאיתא בזוה״ק (אמור צג,א). וע״י אכילת מצה יתוקן אכילת אדם הראשון.

רנז

פסח שהי׳ אבותינו אוכלים וכו׳ על שום שפסח הקב״ה על בתי אבותינו במצרים וכו׳ (שם וע״פ שמות יב,כז). היינו ג״כ שהישועה הי׳ בלי אתערותא דלתתא, רק בדרך דילוג (ע״פ זוה״ק נח סא,ב ועו״מ^ג), וע״כ קיטרגו אז (ע׳ שמו״ר כא,ז) הללו והללו וכו׳.

מרור זה שאנו אוכלים וכו׳ על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים וכו׳ אשר עבדו בהם בפרך וכו׳ (הגדה וע״פ שמות א,יד). היינו, כי עיקר הרע הוא כשאינו מרגיש האדם שחסר לו, אבל כאשר מתחיל להרגיש שחסר לו לו, אבל כאשר מתחיל להרגיש שחסר לו - זאת ההרגשה הוא התחלת הישועה. - וגלות מצרים, העיקר הי׳ שלא הי׳ וגלות מצרים, העיקר הי׳ שלא הי׳ כמכילתא (יתרו א׳), שאין עבד יכול לברוח ממצרים^ר.

ג. וראה ל׳ רש״י שמות יב,יא.

ד. ראה מש״ב עוד בשבה״ג ענין א׳ ליל פסח ב,כו,לט, ולהלן בענין ל׳ הביא מבעל מי השלוח שמי שהוא משוקע באיזה דבר, אפילו בדבר קטן שנדמה לו שאי אפשר לו לפרוש ממנה, אזי עובר על לאו ולא ישיב את העם מצרימה, ועי״ש בהערות. וע״ע בליל ש״ק חוה״מ א׳ ליל ז״פ ט״ז וכ״ט ויום ז״פ י״ז.

Mordechai Yosef Leiner of Izbica

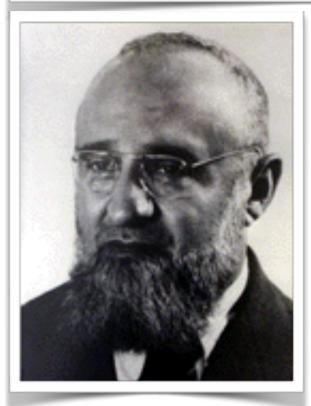

איתא בשיים (שנת כייב:) וכי לחורה הוח לריך והלה כל הרבעים שנה שהלכו ישרהל במדבר לא הלכו אלא לאורו וכוי והקשה בתוספות מדוע נקט הגמי מי שנה והלא כל העולם כולו לאורו של מתום הולכין. אך הענין בזה דהנה מי נקרא הולך לאורו מי שהוה מכיר שהצל השי״ת הוה השלימות היותר גדול ואינו לריך כלל להבריאה. ורק מה שהליב השייה בעוהייז שכבול שמים כביכול הינו בשלימות בלי עבודת ישראל זה הכל הוא מלדינו מלד שהוא חפץ להטיב לבריותיו שאני מי שאינו מכיר זאת ההכרה ונדמה לו שהשויית לריך להצריאה זה אינו נקרא הולך לאורו. וממילא בישוב מחמת שיש כמה בני אדם שאין מקיימים בתפיסתם את רצון השי״ת ורה הולכים בזדון לבם ובשאט נפש. ומי שהולך בישוב הדעת ומקיים את רצון השויית יכול לדמות לו שהוא משלים כבוד שמים ומבלעדו כביכול ח״ו כבוד שמים הסר וממילה לה שייך לומר והלה כל העולם כולו לא כלכו אלא לאורו ורק במדבר כי במדבר מורה על כחות השוצבים שיש באדם המונעים אותו מלקיים.

את רלונו יתי. וכעין דכתיב (דברים עי) זכור אל תשכח את אשר הקלפת את די אלהיך במדבר וגוי. וביאר בזה כבוד אזמו״ר זללה״ה שהאדם לריך לעמוד בכל יום ויום בדעה ללולה יותר מיום שלפניו וביותר ישוב הדעת לעבוד את השו״ת עד היכן שיראה האדם שאתמול נגד היום הוא כמו מדבר נגד ישוב וממילא שייך לומר והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלורו כיון שהכירו כולם אז הכתות השובבים שיש בהם ואיך נשלם הכבוד שמים מאלו הכתות ממילא הכירו איך שכבוד שמים הוא מאלו הכתות בלא הם ג״כ:

בנתיבי במעייני חסידות בנתי איזביצ איזביצא־ראדזין איזב חלי אסיף ממשנתם של בית יעקב ותפארת יוס ירושלים הכ הוצאת מוסד הרב קוק + ירושלים

Shlomo Zalman Shragai (Hebrew: זלמן 1995–1899 (שרגאי, 1899) was an Israeli politician and Jerusalem's first elected mayor.

Shragai was born into a Polish Orthodox Jewish family in Gorzkowice in 1899. He then became active in the religious Zionist movement and settled in Palestine in 1924, ^{III} already playing an important political role before Israel's founding in 1948.

In 1950, Shragai was elected mayor of West Jerusalem, a position he held for two years. ^[2] He then became the head of immigration of the Jewish Agency for Palestine. This was a time of extensive immigration to Israel from Muslim countries, so he often went on clandestine trips to these countries to obtain the release of the Jews living there. He served as honorary world president of Hapoel HaMizrachi movement.

הסכמת ארמו״ר הגאון הקדוש (שליט״א) זצללה״ה

בשם ה׳ ובעזרתו

כאשר ידידינו המפואר האברך המופלג החסיד וכו׳ כמוהר״ר ר׳ יעקב אליעזר נ״י ב״ר שרגא פייוויל ז״ל קארנבליט מחעלמא חפץ להדפיס מה ששמע וליקט והעלה עלי ספר חידושי תורה ושעורין על סדר הש״ס מכ״ק מרן אאמו״ר הגה״ק זצללה״ה ועיגתי בהם וראיתי הרבה יגע לשמור הדברים כאשר יצאו מפי כ״ק אאמו״ר זצללה״ה מבלי לשנות או להוסיף עליהם לצאת מגדר הכוונה, לכן אף ידי תכון עמו להסכים על ידו לקבעם בדפוס ולהוציאם לאור עולם ויישר כחו וחילו בזה ויעזרהו השי״ת שיבצע את מעשהו ויפוצו מעיגות החכמה בין תלמידיו צמאי דבריו בהביאם השי״ת שיבצע את מעשהו ויפוצו מעיגות החכמה בין תלמידיו צמאי דבריו בהביאם

הנני המדבר לכבוד התורה החותם יום ו׳ עש״ק יילך ה׳ דעשי״ת תרצ״ה פה ראדזין. שמואל שלמה ליינער בהרב הגאון הקדוש זצללה״ה מראדזין

פרק א

ענוותן במנהיגותו התקיפה

רי יעקב ליינר שליטייא, משרידי בית איזביצה־ראדזין, מספר:

אדמו״ר רבי שמואל שלמה נולד ביום י״ח בשבט תרס״ט לאביו אדמו״ר רבי מרדכי יוסף אליעזר זצ״ל, בעל "תפארת יוסף״ ולאמו אסתר דובה. נכנס לחופה בתחילת תרפ״ח עם שיפרה מיכל קאליש, בתו של אדמו״ר זצ״ל מאמשינוב ר׳ שלמה קאליש. נולדו להם שלש בנות ובן: יוטה, חוה, מרדכי אלעזר וברכה. קיבל על עצמו הכתרתו לאחמו״ר בתרפ״ט.

... הוא היה בן עשרים שנה בעלותו על כסא אביו. משחר ילדותו התבלט בו המנהיג לעתיד. בכל ישותו היה עצמאי, ישר־דרך בלי משוא־פנים. וחוש דק היה לו להרגיש בריחה הרע של חנופה. שום אבני נגף לא הפחידוהו ולא השפיעו עליו להטותו מדרכו. בו נצטברו הכוחות והכשרונות הכבירים של אבותיו וזקניו, שעיצבו את דמותו ואפיו. הוא התמודד לפעול לפי תכניות נועזות ביותר כדי להגשים שיטתם ודרכי עבודתם בחיים.

באישיותו, בהתנהגותו ובכל הליכות חייו נתן לנו פירוש מעשי של חסידות איזביצא־ראדזין. האיש הזה, שהיה כולו חמלה ורחמים על הבריות, כאב ודאב בכל נימי נפשו את צער הזולת; לא נח ולא שקט בכל צרה ומצוקה לאדם עד שמצא בזריזות נפלאה אפשרות של עזר וסעד; מחל על כבודו וטילטל עצמו לעזור בגופו, נכנס לעבי הקורה ונרתם קודם כל בעצמו לעבודת העזרה, ולא היה דבר שיעמוד בפניו במקום שיש בו משום הקלת סבל הזולת. אבל עם עצמו קשה היה כברזל באופיו, בדברים עקרוניים, בלי לנטות ימין או שמאל. ענוותן מטבעו, בורח מכל ישיבה בראש, וגינוני האדמו״רות עלו לו בדם לבו – היה בה בשעה מנהיג ומפקד

עד לחתונתו הוא לומד בהתמדה רבה בבית החסידים דראדזין בוורשה, מתיידד עם הבחורים המצליחים בלימודם, חבר טוב ונאמן לענייניהם, כאחד מהם, ואם הרגיש איזה יחס מיוחד מאת מי שהוא אליו, הגיב בחריפות כזאת שלא חזרו על כך עוד. בכל זאת ומבלי משים עמדו כולם תחת השפעתו החזקה. הוא הטיח דברים כדרבונות והכל אהבוהו אהבת נפש.

אחרי חתונתו נשאר בבית חותנו, הרבי מאמשינוב זצ״ל, עד לפטירת אביו זצ״ל. משנעתר להפצרות החסידים, שהכתירוהו לאדמו״ר, לממלא מקום אביו, העתיק משכנו מיד, מוורשה בחזרה לראדזין. שוטם היה את הפוליטיקה, מתוך שהכיר לדעת מה רבה הצביעות וההסוואה הקשורים במלאכה זו, ונרתע מכל ענין שריח פוליטיקה נודף ממנו, וזו גם הסיבה לעזיבתו את עיר הבירה. ידועה תשובתו שהשיב לאדמו״ר מפורסם על שאלתו אליו, מדוע ידועה תשובתו שהשיב לאדמו״ר מפורסם על שאלתו אליו, מדוע הוא חובש כובע יהודי עממי ולא מגבעת רבנית – מגבעת, אמר, הוא חובש כובע יהודי עממי ולא מגבעת רבנית המכיק הוא חובש כובע יהודי עממי ולא מגבעת רבנית המניק הוא חובש כובע יהודי עממי ולא מגבעת רבנית הניק אפשר לסובבה לכל צד, ואילו כובע יהודי עממי, עם מצחיה, מן ההכרח לחבשו בכיוון אחד בלבד, לפנים ולא לאחור... מכאן חפצו האדיר להישאר, קודם כל, עם עצמו הוא, לפלס ולמצוא תחילה את דרכו שלו, ומכאן סלידתו מוורשה הכרך והעתקת דירתו בחזרה לעיירת אבותיו.

ישיבתו בוורשה היתה בכבודו של עולם – בדירה מפורסמת בין כל תושבי הבירה, דירה מתכבדת בפופולריות של אביו זצ׳יל, שטבע חותמו עליה במשך עשרים שנה, וכל ילד בוורשה ידע להראות איה דירת הרבי מראדזין. שם בוורשה ישב בקרב מאות מעריציו הדואגים לביתו, וממילא נמצא בקשר אתם. דורשי דברו ושוחרי עצתו שוקדים על דלתותיו יום יום. הבית הומה תמיד מרוב מבקרים. שוקדים על דלתותיו יום יום. הבית הומה תמיד מרוב מבקרים. שוקדים על דלתותיו הום יום. הבית הומה תמיד מרוב מבקרים. שקשר חזק, חי ואמיץ בינו לבין תומכיו – ופתאום הוא מנתק בעצמו את הקשר החי הזה, וחוזר לעיירה קטנה ורחוקה. ואם יש עוד מי שזוכר אותו, – הרי רק בתור ילד קטן. ולא מעטה הטירחה וטילטול הדרך לגבי חסידיו, לבוא אליו ממרחקים. והרי זה רק אדמו״ר... בכובע של יהודי פשוט. ובכל זאת – והרי זה כוחו ואופיו. נקודת האמת, היא העיקר, השאר לא חשוב, לא איכפת. השאר חייב להסתגל, לעלות בקנה אחד. כמובן, קמה

אחרון בנתיב קידוש השם

בהלה בין מקורביו ולחצו בדרכים שונות, להביאו לשינוי החלטתו. אבל ללא הצלחה. מה שהחליט --- יבצע.

מעולם לא ראהו אדם נבוך, או מגמגם. חיש מהר היה מתמצא בבעיות מסובכות ונקט מיד עמדה בהירה, לעתים תכופות –-נגד הזרם. במקרים רבים ידע שהעמדה שבחר ודוגל בה, לא תוסיף לו כבוד, לא עונג ולא פופולריות, ברם, כל הבחינות הללו לא תפסו מקום בלבו; האמת שקיננה בלבו ידה היתה על העליונה, תמיד. לא הואילו השתדלויות מקורביו, שרצו לרכך ולפשר –-והנה, ראה זה פלא, אחרי זמן־מה, כוכחו לדעת כמה צדק דווקא הוא.

עוד לא התאוששו מקורביו מהצעד הדרסטי שבעזיבת וורשה, וכבר הוא מגולל לפניהם את <u>תכניתו לארגן בראדזין ישיבה גדולה</u> בשם <u>"סוד ישרים", כשם ספרי החסידות המפורסמים של זקנו</u> <u>"בעל התכלת".</u> עדיין קשה היה לכלכל את תקציב ה"חצר", והריאליסטים מתהלכים נבוכים, ומטכסים עצות איך למלא את החסר בתקציב, שלעתים תכופות היה הפרוץ בו מרובה על העומד – והנה, הוא מקדם פני מבוכתם בתכניתו.

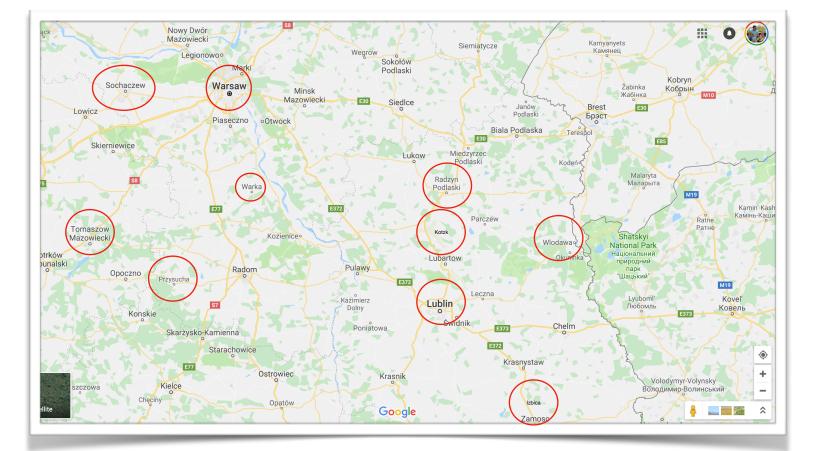
ללא כל דחייה, עבר תיכף מתכנון למעשה. כאיש המעשה השקיע במפעל זה את כל ישותו, את כל מרצו המבורך, לא נח ולא שקט, לא נתן שינה לעיניו ועבד במסירות נפש יומם ולילה. את כל המלאכה עשה בעצמו. קודם כל צימצם את דירתו הוא עד למינימום האפשרי, והחדרים שלו נהפכו לפנימיה. בעצמו גרר את המטות בשביל הבחורים, בעצמו ביקר במטבח וטעם מן התבשילים לפני שהגישום לתלמידים. שום פרט לא נעלם מעין ביקורתו. לאחר זמן קצר למדו בישיבתו שום פרט לא נעלם מעין ביקורתו. לאחר זמן קצר למדו בישיבתו למעלה ממאתיים בחורים, שקיבלו יחד עם המזון הרוחני את כל גרפו בזרם ההתלהבות, כמובן, עוזרים חדשים, וחיש מהרה עמדו כולם גרפו בזרם ההתלהבות, כמובן, עוזרים חדשים, וחיש מהרה עמדו כולם תוהים ומשתוממים על היש שנוצר והולך. מכאן ואילך נעשה העניין

כשבועיים לפני פרוץ המלחמה, מלחמת ההשמדה, משרבו השמועות הסותרות זו את זו, <u>ראינוהו בפעם הראשונה מתבודד בלי הרף,</u> מכונס בתוך עצמו. הוא, שכל כולו היה התגלמות של שירה ושמחה, פניו לבשו קדרות ומצחו התקמט. נראה היה כי מלחמה כבדה מתנהלת בקרבו. לא ארכו הימים והחלטתו ניתנה. בצעדים תקיפים נכנס לבית־המדרש וציווה לפזר את הישיבה ולשלוח את כל הבחורים ואת אנשי ההנהלה למקומות מגוריהם. באותה החלטיות ולהט הנשמה שבנה את הישיבה, פיזר אותה ודאג שכל אחד מתלמידיה ומוריה יבוא לביתו לשלום.

בינתיים התקדמו המאורעות במהירות הבזק, והוא לא נפל ברוחו ולא נשבר כשראה את עבודת חייו ומפעלו טובעים בים של צרות. בין הגע הפך את חצרו וחדריו למקלט לפליטי חרב ורעב. שם מצאו מרגוע וחיי־שעה ואפשרות לנוח ולהשיב נפשם – כל הנרדפים והנמלטים, שהציפו אז בבהלת את כבישי פולין. חיש מהר נתפרסם הדבר בקרב אלפי הפליטים, שבבית הרבי מראדזין אפשר ,,לחטוף הדבר בקרב אלפי הפליטים, שבבית הרבי מראדזין אפשר ,,לחטוף נשימה" (כאפען דעם אטעם), להינפש לשעה קלה, לקבל ארוחה ואפילו להוצאות הדרך. בינתיים, הוא בעצמו עשה את כל העבודה. כמו לפנים בישיבה, כן גם עכשיו – סחב את המטות, ותיקנן, דאג למקומות לינה, ביקר בבית התבשיל ובדק את האוכל, הרגיע וזירז וניחם, וכמפקד עליון עמד על המשמר. כמובן, הידיעות האלח לא נשארו בתחום חוגים מצומצמים. הדברים הסתננו החוצה, והגיעו לאנשי הנאצים ימ״ש, עד שחש שהרצפה בועדת תחתיו. ברגע האחרון

פעם הגיע לווארשה אדמו״ר האחרון רבי שמואל שלמה זצ״ל (הי״ד) ושבת בה שבתו. בבוקר הלך להתפלל בבית החסידים הראדזיני החדש שברחוב מריינסקי. הבחין הרבי בחלק מהמתפללים בהליכותיהם ולבושיהם, שלא תאמו לדרכה ולשיטתה של חסידות איזביצא־ראדזין. ניגש אל הגבאי, ולקח מידו את המפתחות, ביקש מהקהל לעזוב את בית החסידים וסגר את שעריו במנעול. הוא עצמו יצא לבית החסידים הקרוב של אברכי חסידי גור ברחוב טווארדה 18, ושם התפלל אותו שבת.

כששאלוהו על כך, השיב: להונות עצמם ואחרים בשם איזביצא־ ראדזין, לא למדו באיזביצא־ראדזין.

<u>על פרק קידוש השם של הרבי האחרון, אדמו״ר רבי שמואל שלמה</u> זצ״ל, בחייו, דוגמא למופת במאור תורתו וחסידותו להאיר לרבים, במעשי חסד וגבורת הנפש לתפארת – על כך אין כל חילוקי דיעות ושינויי גירסאות. הדברים נאמרו ונשנו בחייו וחזרו עליהם ביתר שאת לאחר שהנאצים שלחו בו יד ויצאה נשמתו בקדושה ובטהרה, ב,,שמע ישראל״.

אף אין חילוקי דיעות בנוגע ליחסו, עמדתו ועמידתו בתקופת השלטון הנאצי נגד כל שיתוף פעולה, נגד ה,,יודנראטים", נגד האשליות שעל ידי שיתוף פעולה אפשר יהיה להציל לפחות מעטים, נגד הרישום לעבודה ונגד היציאה לעבודה; וכן בנוגע לקריאתו להתקוממות, ליציאה ליערות, להצטרף לפרטיזנים; לנסיונותיו להציל בכל הדרכים וקריאתו ליהודים להציל עצמם בכל הדרכים ובכל התנאים; למאמציו להביא לקבורה את החללים היהודים שנהרגו על־ידי הנאצים -- על כל האמור אין שוני בכל מה שנמסר בעל־פה והועלה על הכתב בצורות שונות.

۵

אגרות ר' חיים עוזר

רעח. ע״ד הצלת הארמו״ר מראדזין

ב"ה, יום ה' כ"ר ניסן ת"ש.

לכבוד הנכבד מר ש.ז. שרגאי בתל אביב.

ייי אחר"ש, יקרת מכתבו מיום כ"ה אר"ש הגיעני, ע"ד האדמו"ר מרארזין שי" דברתי עם כבוד האדמו"ר מאמשינאוו שי' המתגורר פה עם כ"ב, אולי ישיג רשיון

כניסה עבורו ללימא, היינו באופן שיושג מתחלה סרטיפיקט עבורו לתל אביב או לאמריקא, והעירני להשתדל להשיג האמצעים הנחוצים לזה, וע״כ פניתי לתל אביב ולאמריקא, קיבלתי הסכום י״א מאות וע״ה, וכן הודיעוני ע״י מלגר׳ מאמריקא שיש אצלם סך שבע מאות ד' עבורו, ועתה השעה מוכשרת להשתדל בזה. ולא אדע לע״ע למי לפנות ואמסור לב״ב האדמו״ר מאמשינאוו שיתעסקו בזה, על המברק השבתי אתמול.

ברגשי כבוד וברכה

חיים עוזר גראדזענסקי

מעסקני תנועת פועלי ציון באמריקה ועורך העתון ״עווערי פריידעי״ בסינסינטי, איש חילוני שהפך לבעל תשובה שלם כתוצאה מהתרשמות עזה בפגישתו עם מרן זצ״ל בחדשים האחרונים לחייו - הנ״ל נשלח אחרי פרוץ השואה הנאצית ע״י הרה״ג ר׳ אליעזר סילבר זצ״ל כבא - כח אגודת הרבנים דארה״ב לאירופה, ובעיקר לליטא, על מנת לבדוק מקרוב את מצב הישיבות והדרכים שאפשר לעזור להן. פרטים מלאים על מסעו הדרמאטי פורסמו אח״כ בעתון הנ״ל באנגלית, ותורגמו ליידיש בס׳ ״דברי ימי ועד הצלה״ מאת הרב סילבר, קטעים מסיפורו נתפרסמו בעברית בירחון ״בית יעקב״ גל׳ 19/80.

האדמו״ר רבי שמואל שלמה ליינר מראדזין זצ״ל הי״ד, נספה בשואה בוולדאבה ביום ש״ק כ״ט אייר ** תש״ב.

Itzhak Katzenelson 600 NIH 33 211 A12 71/460 102Alty 10 7500 110 DAV3 M . 6Al ນເອໄ Sit QI Jun SONIH 6.16 115 2100 MISTON 19, TRAINE 3 6.16 1'62,117/mg TIGGE 110 VINE! rie 5 IBNÍ 717 54 6 12406 14 5.4 711.60 W Frille Inp Gut Gy 261 K 613 61 1722/00 A Jer 61 m? ANDI GSAL IN 4 630 foilt fulliof BAK GISPIL GIDAD 116 Born July 1, 1886 Karelichy, Russian Empire (now Belarus) 1136/11-1111-11 , 41- All : 184.9 16611 Died May 1, 1944 (aged 57) ((this = ()) Sul, NO SAL INST TOUGON Auschwitz, Nazi Germany (now Call Inc YULL IN, GOW NIN 64/ 17 7M Plan as Gunkell GAT THA PAR SALAN IS LAND SAL AND THE 616 2110 Poland) VOID KGA GANI 15 Nationality Polish

Soon after his birth Katzenelson's family moved to Łódź, Poland, where he grew up. He worked as a teacher, founding a school, and as a dramatist in both Yiddish and Hebrew, starting a theatre group which toured Poland and Lithuania. Following the German invasion of Poland in 1939 he and his family fled to Warsaw, where they got trapped in the Ghetto. There he ran an underground school for Jewish children. His wife and two of his sons were deported to the Treblinka extermination camp and murdered there.

Katzenelson participated in the Warsaw Ghetto Uprising starting on April 18, 1943. To save his life, friends supplied him and his surviving son with forged Honduran passports. They managed to leave the ghetto but later surrendered to the Germans at the Hotel Polski. He was deported to a detention camp in Vittel, France, where the Nazis held American and British citizens and nationals of other Allied and neutral countries, for possible later prisoner exchange.

In Vittel, Katzenelson wrote *Dos lid funem oysgehargetn yidishn folk* ("Song of the Murdered Jewish People"). He put the manuscript in bottles and buried them under a tree, from where it was recovered after the war. A copy was sewn into the handle of a suitcase and later taken to Israel.

In late April 1944, Itzhak Katzenelson and his son Zvi were sent on a transport to the Auschwitz concentration camp, where they were murdered on May 1, 1944.

The Ghetto Fighters' House Holocaust and Jewish Resistance Heritage Museum in Israel, is named in his memory. "The Song of the Murdered Jewish People" has been translated into numerous languages and published as an individual volume.

Part I

I want to sing you a hero song Oh. don't laugh at me brothers and don't wonder how a Jew comes to sing songs of heroes? Hero-songs... yes, like this! So why are you afraid? Are hero's songs only for Gentiles ? Only they have the right... Gentiles...theirs is the victory! They, only they are the heroes! They kill in war and destroy whole worlds. So this will be hard for me, because a Jew has in long years not carried a weapon... He wears spurless boots, He brandishes no sword. He does not learn to shoot. And clean are his hands and pure is his heart and clear, clear is his conscience And if a Jew must shed blood it is his, his own. So I sing you the song of a hero of a very different kind.

Oh Vlodova, poor little town poor and little? Oh you are not, NO! Your cast away poor street is rich with houses of study, with Torah, with Talmud with questions and answers, of Rashi, and Rambam, sweet and delicious with stories and tales of many wise, righteous ones. And holy the words and noble the language that is heard in your tents Vlodova the learned, Hassidic world! Hassidic world! Vlodover teachers are young, youngsters still -Look, look into their faces and see their core you look into their eyes and see their soul the eyes are dark black, their look intense, bright. Their faces are pale, their side burns are dark they are sometimes hotheaded, and so warm are their hearts

Oh Vlodover Hasidim none compare with you?

the Rabbi comes out from Radzyn here to you. The young Rabbi...Sh, sh —

They're looking for the Rabbi who comes from Radzyn.

They're looking in Vlodova, with anger they search and while they are searching they revile him and curse.

Do not be afraid of a mad dog that barks, but a German – watch out while he curses! The Germans break into the small prayer house calling with wild cries for Rabbi to be there alive,

"The Holy Rabbi, you Jews must tell us where he is

"We want to shoot him, and only him", they confide "One Jew instead of all! Say where? Where is he? And we'll let you live, we'll leave you be."

"He's nowhere in Radzyn the holy man"

"He is among you, here with you!"

The Jews raise their shoulders in fear

"He's not here with us dear people;

The Rabbi is dead, he's long gone," they insist.

"The Rabbi is young bring him right away

and if you don't bring him, we'll shoot you today."

It's known as clear as the dawn appears The Rabbi, the Rabbi, the Rabbi is here Do let him live he is still so young at thirty he's pure as a child of a year A year old was Saul when promised to be King But when it came to pass he was thirty and pure as a babe. As it was with our King – so with the Rabbi

His eyes like doves, his head full of dew he came to Vlodova and not by himself. Vlodova can sense it from end to end.

It senses its ancestors Moses and Aaron holy forebears from long ago

from a never forgotten past time.

His father, may he rest in peace and grandfather too,

his prayer shawl woven with your heavens' blue thread*

trails him like the sunlight

and encircles the entire city

The Rabbi, he stands awake and he guards quiet his gaze, and sure are his steps He is so young and strong as a giant and faithful and pious as can be! Oh Rabbi you are not at peace, I know you have broken out in cold sweat You are not so sure, no you are not! Why do you look around with every few steps? And young though you are you are not so young and strong

your forehead is wrinkled and bent is your neck If your father and grandfather, both of them great came out of their graves — to stand beside you Oh young little Rabbi, you are older than they! Your grandfather wove the holy prayer shawl — Your father – did he ever live, see or imagine that which his son on this strange earth has seen?

A shudder goes through our bodies so cold. Oh young, so young Rabbi and already so old!...

_

Part II

Radzyn! What of Radzyn? And Fshiskha and Ger?

Little towns in Poland, no longer are there! And the Rabbis? One cannot deny – holy Jews! A holy Jew is one Jew and no more and one Jew may be big, or may be small – and no one comes to stand with Jews much at

all-!

Ten Jews for a minyan! And more are a tribe! And for twelve tribes a sea will split in two! And God Blessed be He comes down to them and God gives them a Torah and Tablets Two leads them through the desert and gives them a land.

They blow the rams horns and cause walls to come down $-\!\!-$

and sanctified are when they come into the town $_$

They do not touch a thing, all is for God! Only one Jew. And one alone sins. He may be big. He may small – but is one! He may be strong or he may be weak. Blessed may Jews be many of them!

Part III

I have a funeral, — Lublin is demolished The Torah trashed, shuls smashed, Jewish houses and homes laid waste. The sun breaks into windows in vain No one is there to benefit, to enjoy the light of the sun's warm rays. No one to thank your name and say: I believe in your mercy that comes with your great light. But Papa-Father how does it help you to send out your light clear down to here? No one is here now, no one any more... except those shot right here in this house. They still lie in bed just as in a grave. In their own bed and in their own blood. They lie now, lie silenced, at peace Wasted your light on the dead in bed wasted his kisses, wasted each caress. Your light, great God falls wasted like my tears. Their eyes never will open again!

Now from Warsaw a messenger comes He enters in silence and sees the Rabbi – the Rabbi – a broken sail who does not see nor hear him ...So he waits then goes to the Rabbi and says quietly "Ride, Rabbi to Warsaw, the car waits for you a closed car and very secure".

"I won't go to Warsaw!".

"Go Rabbi Go!

The auto is standing in front of the house... The chauffeur is German... Come Rabbi, go out, and ride to Warsaw with us, Warsaw waits." The Rabbi is angry, his answer is harsh "I will not go to Warsaw!",

"Go Rabbi, Go!

The auto is here and there is money too. The road is secure, the danger not great yet should something bad happen – we'll buy our

way out.

We'll take you to Warsaw. Warsaw awaits."

"I'll not go to Warsaw...I have a funeral"... and he bows his head.

_

Warsaw, my Warsaw does not need me Warsaw wants to save me, she wants to take me away quick and in secrecy. She sends me a car and gold...here. Here, give the gold here and more give me more!

I need all the gold I can get.

They should send me more.

I must rescue the dead ... a dead Jew yearns for a grave, wants to be covered with dirt wants to have peace ... go into his rest — Burial money, Jews, send burial money to me!" His stature and the clear bright blue eyes — Is this the Rabbi? Or is it a Goy? He's in front of the small forest, the one going dark.

And the Rabbi has rolled up his sleeves! With a shovel in hand he works there, he digs with the Jews who've just survived together with them, he digs graves

in a little forest, a big cemetery.

The corpses are carried and more and more come

they lie like trees chopped down into moss, they lie there and wait. A grave in the woods does not dig itself fast, nor so soon.

The number of corpses grows in the woods the eyes glazed, the faces like wax.

The mountain of dead grows high into sky, The sack filled with gold slowly shrinks down. The last holy martyr – no more carried there—

the sack has been emptied, empty and bare.

Who cries? Who is crying into the night? We have brought our dead people to Kever Yisroel**

and you, you, you live -

Don't cry and do not bow down your heads.. We're not crying Rabbi, we rejoice silently martyrs who are buried – do not ever die A mother's womb or a mound of earth – we celebrate, Rabbi, what is meant for us – to have been rescued and to help you, yes to bring those who lie here to Kever Yisroel.

June 1, 1943

No-He did not keep silent, stubborn he is

He broke down and cried too

the whole city cried Great Almighty Jewish God

You envy peoples tears

You want to cry too but cannot NO

Sh...Sh. Quiet! — A German stomps into the shul

The Rabbi! He dare not be here for a minute Quickly he's surrounded, sheltered in the crowd and moved out

My God remains alone there and weeps softly in his house

He who called out the fast has fled and fled far the fast was renewed in cities and towns Jews in ghettos near and far, joined and renewed it.

Lublin is annihilated – no longer there The Germans learned of the fast and ordered the Rabbi to police headquarters.

His wife warned him: "Don't go!"

He looked at her with longing and said:

"Oh if I died like Rabbi Akiva to honor God's name

 my body combed with hot iron combs — Don't sin my wife, don't cry!

I earned that rite for my people, my God" And he went away, and did not come back

לחיות על קידוש השם

אדמו׳׳ר האחרון זצ׳׳ל (הי׳׳ד) היה בווארשה ביום כב בטבת ה׳ ת׳׳ש (3.1.1940) וגר ברחוב פאויא 10, שם גרו עוד כמה מגדולי הרבנים שהגיעו לווארשה מיד עם פרוץ המלחמה.

הרבי, בניגוד לדעת רבים, תבע להתקומם, והיה מראשי ומראשוני הקוראים לא להשלים ולא להיכנע. דרש התנגדות פעילה בכוח לחיילי היטלר ולהתעללותם ביהודים עוד לפני הקמת הגיטאות. עם הקמת הגיטאות קרא לצאת ליערות ולהצטרף לפרטיזאנים ואסר שיתוף פעולה עם השלטונות הגרמנים, בכל צורה שהיא.

יחד עם זה תבע מכל יהודי שיכול להציל עצמו, שיציל עצמו בכל דרך שהיא, אפילו מתוך הסתרת יהדותו! (מפי הרב אברהם קרול).

Mei HaShiloach Vol I

מסכת יבמות

הייכו שגם מה שאכי חשץ צחייים הוא ג"כ לכצוד שמים שבחיים שלי מתששע כצוד התורה וכצוד שמים יתגדל, וזהו כי האדם מחיוצ להיות מוכן למסור כפשו על קדושת הש"י אך צלתי צמקום שהוא מלד הש"י לצדו אצל צמקום שיצא ע"י מקטריגים שרולים לדחות את האדם מחיים, להם אין לריך לשמוע ויראה להכלל מהם צכל היכולת חזהו ותורתך לא שכחתי להוליא לאור משפטי וזה הענין הי' צישעי' הכציא שכל זמן שלא כתצרר לו דעת הש"י כי חפץ כעת צמסיר' כפשו עשה פעולו' לו דעת הש"י מכקרא פיהו ככאת' מפיו דעת ותצוכ' לו דעת הש"י הכקרא פיהו ככאת' מפיו דעת ותצוכ' אז כת כפשי' הייכו מתילא צמסירת הכפש מעלמו.

(ענ) הגני שמעון צן עזאי אומר מלאתי מגילת יוססין כו' וכתצ צה מכשה הרג את ישעי' הנציא כו' א"ל משה רצך אמר כי לא יראכי כו' ואת אמרת וארא את ה' יושצ כו' כו' כי מטא להדי פומא כה נפשי' משום דאמר וצתוך עם כו' אכני יושצת כו', זש"ה מי כה' אלקינו צכל קראינו אלנו הייכו שכל קריאתינו יהי' רק אלוי שימלא לליו הייכו שכל קריאתינו יהי' רק אליו שימלא נכשי בזה כרור מזה שהוא מקיים דלון הש"י אך צאמת על קדושת הש"י שידמה לראות עינו, כי אין לך דצר צרור מזה שהוא מקיים דלון הש"י אך צאמת גם צזה לריך צירור אם יהי' מזה כצור שמים כמ"ש גם גזה לריך צירור אם יהי מזה כצור שמים כמ"ש גם גזה לריך צירור אם יהי מור מורמך לא שכחתי גמוי נכשי צכפי ממיד היינו שאכי מוכן ממיד למסור

. (ענין שעיר עואזל שאיתא בגמרא (שם ס"ו ב׳) שמכפר על מעשה עוזה ועואל. כי הם הטרגו על בריאת עולם באמרם מה אנוש (זה"ק בראבית כ"ה ב׳) . והנה זה הכח לפון בלב האדם שמקטרג על הוייתו . וממילא זה הכח ירלה להביא את האדם לאבדון ותהו לכן ירלה להחטיאו. אכן ברלון השי"ת ירחיק את הלפוני וידיחהו אל ארץ ליה. ויסתיר זה הכח למצולה שלא יוכל לשלוט על האדם . ולכן זה העצה לשלוח את השעיר . אף כי התורה הזהירה ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירם (אחרי מות י"ז ז'). וכאן לותה התורה למעשה כזו. אכן באמת בזה יתבטל כח הרע שבאדם . כי כל הרע באם יש בו עוד איזה כח טוב אז יש לו כח עוד. ובאם יסולה ממנו כל הטוב אז ישאר פנוי . וכמו שנהבאר בנחש הנחשת (פרשת חקת) וכמו שנתבאר במי השלוח (חלק א׳ כי תלא). כי כל הומה יש לה כח מה שתבין כי זאת יחסר לה . ולכן כשיאבדו בלא זימנא מקוכן עליהם הנביא על כן מעי למואב ככנור יהמו (ישעיה ט"ו י"א). אבל כשישלמו אז יתראה כל כת רעתם וממילא לא יוכלו לפעול כי יסור כחם. וכמו שכתוב ומשלם לשגאיו אל פניו להאבידו (עקב ז' י'). שמשלים כל תפלם. וזה היה ענין שעיר המשחלח. כמו שמכואר בזה"ק (וישלח קס"ו ב׳). על עשו בהשתחואות שהשתחוה יעקב אליו. דאילו הוה ידע עשו חכמה דא יקטיל ליה לגרמיה. וזה הוא שעיר המשתלח כי בוידוי שמתודה עליו משלים כל כחו וממילא יתבטל . וענין שהיה לריך הכהן להתוודות על הפר קודם הגורל. כי בהוידוי היה הכהן נשלם בכל טוב וסר ממנו כל מיני מסכים המבדילים. ואח"כ היה יכול לכוון בנורל אכן עוד לא נשלם בקביעות. לכן קודם שנכנם לפנים היה לריך עוד להתודות על שחיטת הפר . ואו נקבע בו יתר שלא תמוט . וכל זה הוא ברצון השי"ת שהאדם לא יושלם בפעם אחת . כי עוד השי"ת חפץ בחייו בעולם הזה כדי שיוכל לקנות עוד טובה :

ה׳ ילחם לכם ואתם תחרישון, הענין צוה שכאן כלטוו להחריש מבלי שום פעולה ואף בתפלה לא יתפללו להש"י וצמלחמות עמלק כמלא להפך שנאותר והי' כאשר ירים וכו', ונאותר והיה ידיו אמוכה ומתרגמיכן והוה ידוהי פריטן בללו, אך הענין בזה כי יש חילוק בין עתלק לשאר אומות כי שאר אומות אומרים שאין הכל צידי שמים ותולין כל השפעות טוצה צכחותם לאתור כחי ועולם ידי, ולכן בתלחתות ישראל כגד תלרים כלטוו להחריש, הייכו להראות שהכל בידי שמים ובזה היו מנלחים כי בישראל נמלא זהה המבינות כי הכל בידי שמיםי וגם תפלה שהאדם מתפלל ג"כ איכו יכול להתפלל צלתי רלון הש"י ולכן נאמר ואתם תחרישו, אצל צעתלק שהוא נקרא ישראל תותר כדאיתא בקדושין והוא תולה כל תעשיו בהש"י שאותר כל הרע שהוא עושה הוא צרלון הש"י כי בלא רלון הש"י לא הי' יכול לעשות, וכגדו הוא העלה להראות כי יראת שמים הוא בידי האדם והאדם לריך לעצודה ותפלה, וע"ז נאתר צגת' על רבשקה שהיה ישראל מותר מפני שאמר המבלעדי ה' עשיתי, ותלה מעשיו הרעים בהש"י ונגדו היא העלה להתפלל.

Beis Yaakov, Shemos, Parshas Teruma

כדאיתא בנמרא (ברכות י"ב .) כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם מאי טעמא ה' זוקף כהופים . היינו שקודם שמגיע האדם להכלל אז לריך האדם מלדו הכנעה ולמלום אבל כשמגיע לאור הכללי לה' יחודא עלאה אז אין שייך הכנעה ולמלום ושם לריך לזקוף וזהו דאיתא שם מי כתיב ובשמי מפני שמי כתיב כי כשמגיע האדם להשם שם רואה שהכל אחד. וע"ז מורה תעשה בקמן The gestapo spent weeks searching for him, to no avail. One morning, the Jews of the Radzyn ghetto found themselves surrounded by troops who randomly opened fire, killing dozens. The commander sent word to the Jewish leadership that unless they immediately handed over the rebbe of Radzyn, all the Jews in town would be executed. Without hesitation, Yaakov Wolf, Reb Shloimele's faithful aide, donned the rebbe's coat and surrendered to the Nazi officer, claiming that he was Reb Shloimele. The commander promptly shot him dead, and the soldiers withdrew.

Within a few days, however, the gestapo became aware of the ruse and learned that the rebbe had fled to Vlodova. Troops shortly surrounded the ghetto of Vlodova with the same demand: Give up the rebbe or die. Reb Shloimele, who had not learned of the events in Radzyn, wrapped himself in the prayer shawl passed down from his grandfather Gershon Henokh and walked out to the Nazi line. They marched him to the Vlodova cemetery, and as he reached the gate, an officer roughly pushed him through it. Reb Shloimele Radzyner turned around and spit in the Nazi officer's face. With burning rage, the Nazi shot him dead on the spot. Reb Shloimele fell to the ground, his crimson blood staining the first set of *tekhelet* strings that his grandfather had dyed in Italy some fifty years before.⁹⁰